

*До спеціалізованої вченої ради
Д41.086.03 у Національному університеті
«Одеська юридична академія»*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію КОЛОДІНОЇ АННИ СЕРГІЇВНИ
«Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування
злочинів» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Реалії сьогодення свідчать про якісні зміни злочинності, яка є динамічною, постійно мімікрує в нові сфери суспільних відносин і людської діяльності, проявляючись у видозмінених формах, вдало використовуючи для цього кризові соціальні явища, прогалини в чинному законодавстві, новітні досягнення науки і техніки. Більше того, злочинність набуває організованих форм, стає професійною, тісно інтегрована з діями корупційної спрямованості. Спостерігається суттєва диспропорція між кількістю виявлених фактів кримінальних правопорушень і винесених судами обвинувальних вироків. Серед причин такого стану речей передусім слід назвати недосконалість чинного кримінального процесуального законодавства, що істотно ускладнює формування доказової бази з доведення вини конкретних осіб, низький рівень професійної підготовки співробітників органів досудового розслідування, завуальованість кримінальних технологій, що реалізуються в легальному секторі господарської діяльності, високий рівень корупції, що живить активну протидію розслідуванню з боку зацікавлених осіб. Зазначене зумовлює необхідність не тільки консолідації зусиль державних та правоохоронних органів для ефективної протидії злочинним проявам, а й подальшого наукового вдосконалення організаційно-методичних основ їх розслідування, криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування та суду передовими розробками, які в змозі підняти рівень їх

діяльності на новий більш високий рівень. В цьому плані дисертаційне дослідження Колодіної А. С. є актуальним і своєчасним, таким, що спрямоване на оптимізацію діяльності органів досудового розслідування за рахунок удосконалення існуючих криміналістичних методик, які доки носять здебільшого описовий характер, є громіздкими і ускладненими до оперативного застосування в конкретному акті розслідування.

Рецензоване дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри криміналістики «Сучасні наукові засоби і методи розслідування злочинів: проблеми теорії і практики», яка розроблялась відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри на 2011-2015 роки, що є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0111U000671) на 2011-2015 роки.

Робота виконана українською мовою, її загальний обсяг становить 221 сторінку (основний текст 179 сторінок), складається із вступу, трьох розділів, які включають сім підрозділів, висновків, списку використаних літературних джерел (284 найменувань на 27 сторінках), 7 додатків на 15 сторінках.

Автореферат підготовлено відповідно до діючих вимог. Його зміст ідентичний основним положенням дисертації. Зауважень до технічного оформлення дисертації та автореферату немає, вони відповідають встановленим до такого робіт правилам.

Основні положення дисертації викладено у 14 наукових публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджених МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також 9 тезах доповідей на наукових конференціях.

Теоретичні та практичні висновки, рекомендації та пропозиції обговорювались і були схвалені на засіданнях кафедри криміналістики

Національного університету «Одеська юридична академія», а також доповідалися на 9 науково-теоретичних і практичних конференціях та круглих столах. Матеріали дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі при викладанні нормативного курсу «Криміналістика» та спеціального курсу «Основи слідчої діяльності», а також в практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, про що є відповідні акти впровадження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечена вірним методологічним підходом і методами дослідження. Зокрема в ньому використані філософські принципи та головні категорії теорії пізнання соціальних процесів і явищ, а також сучасні загальнонаукові та окремонаукові методи дослідження (порівняльно-правовий, логіко-юридичний, соціологічний, статистичний).

Емпіричну базу дослідження складають результати анкетування 267 працівників слідчих підрозділів Національної поліції України щодо проблемних питань формування нових та використання існуючих методик розслідування злочинів.

Ознайомлення з метою і завданнями дисертаційного дослідження, його методологічною та емпіричною базою, використанням нормативним і науковим апаратом, рівнем апробації результатів дослідження, дозволяють зробити висновок щодо належного теоретичного і практичного рівнів опрацювання авторкою обраної проблеми, що відповідає вимогам до кандидатських дисертацій.

Звернення до такої складної і надто дискусійної проблематики як принципи криміналістичної методики розслідування злочинів пересвідчує про певну сміливість дисертантки і її упевненість у власних силах. Задля досягнення поставленої мети було визначено двоєдине завдання — не лише визначити і розглянути принципи криміналістичної методики розслідування злочинів, а й запропонувати підходи до їх застосування в діяльності з

розслідування злочинів, тобто дослідити два рівні принципів: формуючи та реалізаційні. Цим наміром здобувачка до певної міри спромоглася нівелювати ті гносеологічні суперечності, які існували до тепер в теорії криміналістики. Йдеться про те, що криміналістичні методики розслідування окремих різновидів злочинів розробляються на протязі багатьох десятиліть, а до розробки принципів їх створення та реалізації на монографічному рівні ніхто з науковців так і не наважився звернутися. Хоча в пізнавальному аспекті мало б бути навпаки — спочатку розробити принципи (засадничі підходи), а потім їх реалізувати в конкретній сфері діяльності.

Аналіз змісту дисертації надає підстави стверджувати, що Колодіна А. С. успішно впоралася з поставленими завданнями. У роботі досліджено цілу ієрархічну побудову принципів, а саме: принципи науки криміналістики; принципи криміналістичної методики як розділу науки криміналістики; принципи методики розслідування окремих видів злочинів; принципи діяльності з розслідування; принципи слідчої діяльності. До кожного різновиду принципів дисертанткою запропоновано власну класифікацію, наведені переконливі аргументи на її користь. Крім того, не залишилися поза увагою дослідниці й такі криміналістичні новели як «криміналістичне забезпечення розслідування», «технологічний та евристичний підходи до побудови криміналістичних методик», «стохастичні, функціональні та кореляційні зв'язки між елементами злочину».

Рецензоване дисертаційне дослідження вирізняється виключною науковою новизною, оскільки воно є першим у вітчизняній криміналістичній доктрині монографічним дослідженням системи принципів криміналістичної методики розслідування злочинів та розроблених алгоритмів їх впровадження у практичну діяльність слідчих підрозділів.

Ключовою проблемою, що визначає наукову новизну та практичну значущість дисертаційного дослідження, є комплексне, з урахуванням положень загальної теорії криміналістики розроблення сучасних

концептуальних підходів до формування системи принципів побудови та застосування базової методики розслідування. При цьому слід погодитися із дисертанткою стосовно необхідності включення до принципів формування загальної моделі базової методики розслідування та її структури, таких положень: урахування кримінально-правової класифікації злочинів; урахування криміналістичної класифікації злочинів; охоплення всіх обставин, які підлягають встановленню в ході розслідування певного виду (групи) злочинів; ситуативності; етапності (періодизація розслідування); програмування; урахування тактичних особливостей провадження в залежності від виду злочину.

Цілком можна погодитися із твердженням дисертантки, що інформаційна невизначеність у застосуванні криміналістичних методик, з якою стикаються слідчі, зумовлена такими чинниками: 1) криміналізацією окремих форм протиправної поведінки та відсутністю напрацьованих методик щодо розслідування новітніх форм злочинної діяльності; 2) невідповідністю окремих розроблених криміналістичних методик потребам практики, що пов'язано зі зміною моделі суспільних відносин та їх правового регулювання в окремих сферах, зокрема у сфері економіки та господарської діяльності; 3) локалізацією значної кількості наукових розробок у межах вищих навчальних закладів та наукових установ і відсутністю налагодженої співпраці між практичними підрозділами; 4) відсутністю наукових узагальнень стосовно розслідування окремих категорій злочинів у зв'язку з відсутністю напрацьованої практики кримінальних проваджень за відповідними статтями КК України.

Певним науковим набуттям дисертантки можна визнати виокремлення принципів, на яких будується застосування слідчим екстраполяції та евристичного підходу у випадках відсутності необхідної методики розслідування або невідповідності існуючої методики розслідування потребам практики. Запропоновані принципи і розроблені на їх підстави підходи (зокрема, узагальнення слідчої практики щодо злочинів тієї ж класифікаційної

групи з метою доповнення наявної методики додатковим переліком слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також судових експертиз; використання типових слідчих ситуацій та відповідних ним засобів розв'язання тактичних завдань розслідування; моделювання систем окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також їх комплексів (тактичних операцій); побудова можливої моделі розвитку злочинної поведінки; систематизація виявлених практикою недоліків у проведенні слідчих (розшукових) дій за аналогічними злочинами та вироблення організаційно-тактичних рішень з їх усунення) в змозі надати слідчому дієву допомогу в оптимізації конкретного акту розслідування.

Аргументованою слід визнати позицію дисертантки щодо необхідності розроблення системи спеціальних принципів слідчої діяльності, яка, на її думку, має включати: принципи програмування та реалізації завдань розслідування; принципи проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; принципи провадження тактичних операцій. Авторка права, коли наголошує на тому, що до принципів негласної слідчої діяльності мають бути віднесені принцип поєднання гласних та негласних заходів під час розслідування та принцип конспірації.

Заслужовують на увагу й пропозиції дисертантки щодо доцільності використання при побудові окремої криміналістичної методики існуючих у більшості випадків розслідуваних злочинів зв'язків, а саме: стохастичного, якому притаманні неоднозначність та варіативність; функціонального, для якого, з одного боку, характерна відповідна жорсткість, а з іншого — різний рівень інтенсивності взаємовпливів елементів системи; слабкої позитивної чи негативної кореляції.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Колодіної А.С. треба зазначити, що як і кожна робота такого масштабу, вона охоплює певне коло дискусійних питань, які за своєю суттю лежать на стику декількох галузей знань, а тому не можуть залишатися поза їх критичного аналізу. До

дискусійних питань, які на нашу думку, можуть слугувати предметом обговорення на публічному захисті доцільно віднести такі узагальнені проблеми.

1. Як убачається, більш логічною і такою, що в більшій мірі відповідає заявленому предмету дослідження і назві дисертації була б архітектоніка роботи, за якою спочатку розглядаються принципи методики розслідування, а потім принципи тієї сфери, де вони реалізуються, тобто принципи діяльності з розслідування злочинів. Авторка пішла іншим шляхом, розглянувши спочатку загальну характеристику та принципи діяльності з розслідування злочинів, а далі саму криміналістичну методику та її принципи формування. Такий підхід до певної міри нівелює значущість визначеної тематики дослідження, зміщуючи акцент не в бік самої методики як оптимальної моделі здійснення досудового розслідування, а до безпосередньої діяльності з розслідування та її принципів.

2. Певною гносеологічною неточністю можна вважати думку дисертантки про те, що в діяльності з розслідування злочинів відбувається побудова криміналістичної методики (див. назву Розділу 3). На наше переконання, а ні слідчий, а ні будь який інший суб'єкт кримінального провадження не будує криміналістичної методики як такої в ході діяльності з розслідування злочинів. Криміналістична методика — це інформаційно-пізнавальна модель, до якої може звертатися слідчий під час конкретного акту розслідування. Це своєрідний орієнтир, еталон того як йому треба діяти у тій чи іншій слідчій ситуації. Це наукова абстракція, яка потребує відповідної адаптації до конкретних умов розслідування. Творцями цієї наукової абстракції є вчені-криміналісти, а слідчі лише споживачами. Іншими словами, в науці методика формується, а на практиці — реалізується.

Дійсно, не до всіх різновидів кримінальних правопорушень і не до всіх можливих слідчих ситуацій на сьогодні розроблені відповідні методичні рекомендації. Це й не можливо. Тому майстерність слідчого, рівень його

евристичних здібностей і є запорукою успішного використання засадничих підходів, визначених у криміналістичній методиці до організації конкретного акту розслідування, а не до побудови криміналістичної методики як такої. Слідчий має бути вмілим інтерпретатором концептуальних положень криміналістичної методики до конкретних умов розслідування.

3. У роботі дисертантка вживає термін «криміналістична діяльність» і розглядає «слідчу діяльність» як її самостійний різновид. На наше переконання, пропозиції розглядати криміналістику не тільки як науку і навчальну дисципліну, а й як різновид практичної діяльності є безпідставними. Вичленування форм діяльності у боротьбі зі злочинністю можливе лише за характером їх правового регулювання — процесуальна (слідча, прокурорська, судова, експертна) та непроцесуальна. Двоєке розуміння терміна «криміналістика» — як науки і як практики — так само недоцільно, як і вживання термінів «криміналістична діяльність», «криміналістична інформація», «криміналістичні відносини». Тому термін «криміналістична діяльність» є беззмістовним, безпредметним, він не несе належного змістовного навантаження, оскільки не можливо чітко визначити, яка діяльність є криміналістичною, а не слідчою, судовою, прокурорською чи експертною.

Також викликає заперечення й віднесення до суб'єктів криміналістичної діяльності наукового співробітника, тим більше у контексті того, що ця діяльність, за розумінням дисертантки, спрямована на розслідування конкретної кримінально-релевантної події (стр. 18 дисертації).

4. Вважаємо, що дисертантці доцільно було б розглянути таку дискусійну проблему сучасної криміналістики як криміналістичні методики судового розгляду кримінальних справ. Можливо ці питання й виходять за межі заявленого предмета дослідження, але як би не амбіційна назва підрозділу 2.1. «Принципи криміналістичної методики як розділу криміналістики». Як видається, така назва підрозділу зобов'язує дисертантку звернутися до цієї

проблематики і висловитися щодо неї. Тим більше, що попри напрацювань таких учених-криміналістів як Л.Ю.Ароцкера, І.І.Когутича, В.К.Гавло, В.І.Комісарова, залишається неузгодженою ціла низка питань. Тому науковцям необхідно надати відповіді на такі запитання: чи доцільне розширення пізнавальних меж криміналістичної методики і розповсюдження її рекомендацій на сферу судового розгляду кримінальних справ; у чому полягає відмінність криміналістичних методичних рекомендацій від процесуальних приписів, що регламентують проведення судового розгляду кримінальних справ; чи кожний із структурних підрозділів криміналістичної методики (методика розслідування і методика судового розгляду) повинний мати «свої» принципи формування і «свої» загальні положення, чи вони мають бути спільними незалежно від сфери реалізації. Відповіді на ці запитання мають базуватися на розроблених засадничих підходах.

5. Робота значно виграла, якби в ній більше було використано результатів емпіричного спостереження. Так, у Вступі зазначено, що в ході проведення дисертаційного дослідження було опитано 267 працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, у Додатку А наведені узагальнені результати цього анкетування, але чомусь у тексті ці показники практично не зустрічаються. Тоді як питання в анкеті є змістовними та інформативними і відповіді на них могли належним чином прикрасили зміст роботи, проілюструвати окремі теоретичні положення, а певні висновки зробити більш репрезентативними та переконливими, унеможлививши тим самим зайві критичні зауваження.

Крім того, корисним убачається й розширення кола опитуваних респондентів щодо досліджуваної проблематики із включенням до їх складу науковців провідних вітчизняних криміналістичних шкіл. Саме вони взмозі найбільш фахово висловитися стосовно проблем формування й реалізації принципів криміналістичної методики, підходів до їх інтерпретації та застосування в діяльності з розслідування злочинів.

Висловлені зауваження стосуються окремих аспектів, за своїм змістом здебільшого носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи **Колодіної Анни Сергіївни «Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів»**, яка є актуальним, самостійним, завершеним дослідженням, в ході здійснення якого отримані нові науково обґрунтовані результати, що відзначаються певним науковим рівнем і практичною значущістю, в сукупності розв'язує конкретне наукове завдання щодо формування системи принципів криміналістичної методики розслідування злочинів та розроблення алгоритмів їх впровадження у практичну діяльність слідчих підрозділів. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9,11 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка **Колодіна Анна Сергіївна**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України,

головний учений секретар НАПрН України

В.А.Журавель

Підпис

Журавель

засвідчую:

прізвище

Начальник ВК

І.Заскоронько
03.11.2016